

**MUSIQA TA'LIMIDA XALQ MUSIQA MEROSIDAN
FOYDALANISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI**

Qudratov Elnoz Ismatillaevna

JDPU, Musiqa ta'limi kafedrası katta o'qituvchi equdratova@mail.ru

Annotatsiya

Maqolada milliy musiqa merosining ulkan tarbiyaviy-ta'sirchanlik xususiyatlari ta'kidlangani holda bugungi kunda ulardan yosh avlod ma'naviy kamolotida foydalanish holati, muammo va imkoniyatlari tahlil qilingan. Shu o'rinda xalq musiqa merosi namunalarini ta'lim va tarbiya jarayoniga tadbiiq etishda yanada samarali natijalarga erishish imkonini beruvchi ilmiy asosli tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: xalq musiqa merosi, milliy g'oya, mafkura, ta'lim, tarbiya, shaxs ma'naviy kamolot, umumta'lim maktablari, pedagogik talab va mezon.

НАРОДНОЕ МУЗЫКАЛЬНОЕ НАСЛЕДИЕ В МУЗЫКАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ

Аннотация

В статье подчеркнуты большие воспитательно-изобразительные особенности народно-музыкального наследия и проанализированы состояние, проблемы и возможности их использования в духовном развитии подрастающего поколения на сегодняшний день. На данный момент выдвинуты научные рекомендации, позволяющие добиться более эффективных результатов в применении образцов народного музыкального наследия в процессе обучения и воспитания.

Ключевые слова: народное музыкальное наследие, национальная идея, идеология, воспитание, воспитание, духовная зрелость личности, общеобразовательная школа, педагогические требования и критерии.

FOLK MUSIC HERITAGE IN MUSIC EDUCATION MODERN APPROACHES TO USE

Annotation:

The article emphasizes the great educative-impressive features of folk music heritage and analyzes the situation, problems and possibilities of using them in the spiritual development of the young generation today. At this point, scientific recommendations have been put forward that allow to achieve more effective results in the application of examples of folk music heritage to the process of education and upbringing.

Key words: folk music heritage, national idea, ideology, education, training, personal spiritual maturity, comprehensive schools, pedagogical requirements and criteria.

O‘zbekiston mustaqil davlat sifatida yangi ma’naviy va ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot yuliga utishi sharofati bilan ta’lining milliy g‘oya va mafkura hamda jahon pedagogikasining ilg‘or utyqlari asosida qayta qurish davlat siyosatining ustivor yunalishiga aylandi. “Ushbu milliy-ma’naviy tiklanishning tarkibiy mazmunida musiqa ta’limi-tarbiyasini milliy musiqa merosimiz ustivorligida qayta ishlab chiqish yosh avlodda musiqiy madaniyatni shakllantirish bilan birga milliy, badiiy tafakkurni tarkib toptirish uchun ham muhimdir”¹.

Milliy musiqiy ta’lim va tarbiya o‘z mazmunida insonparvarlik, milliy g‘urur va umuminsoniy g‘oyalarni mujassam etishi bilan o‘z kelayotgan yosh avlodni milliy g‘oya va milliy mafkura ruhida tarbiyalashda muhim o‘rin tutadi. Milliy g‘oya va mafkura o‘z mazmun va mohiyatiga ko‘ra eng avvalo, xalqimizning milliy qadriyatlariga tayanadi. Zero, “Milliy istiqlol mafkurasi-xalqimizning asrlar

¹ Umumtalim maktablarida musiqa ta’lim tarbiyasi Konsepsiyasi. Toshkent. XTV, 1995-yil. 1-bet

International Conference on Economics, Finance, Banking and Management

Hosted online from Paris, France

Website: econfseries.com

24th December, 2024

davomida shakllangan yuksak ma'naviyati, an'ana va urf odatlari, ulug' bobokalonlarimizning o'lmas meroidan oziqlanadi"².

Madaniy va ma'naviy meros avlod – ajdodlarimiz tomonidan yaratilib, bizgacha yetib kelgan bebaho xazina, eng oliy qadriyatdir. Musiqa merosi esa bu xazinaning sarchashmalaridan hisoblanadi. Shu bois, pedagogika fani ta'lim nazariyasi amaliyotiga o'lkan hissa qushgan pedagog – olimlar, faylasuflar va musiqashunoslar yosh avlodga beriladigan bilimlar tizimida shaxsning ruhiy va aqliy kamolotida estetik mazmun va mohiyat kasb etuvchi san'at turlariga, xususan, musiqaga, uning tarbiyaviy ta'sirchanlik kuchiga alohida e'tibor berishgan. Estetik tarbiyaga daxldor ta'limiy va tarbiyaviy ishlar tarkibida musiqa san'atining inson

shaxsini barkamol rivojlanishiga samarali ta'sir o'tkzishini hayotiy misollar va ilmiy tadqiqot natijalariga ko'ra asoslaganlar.

Xalq musiqa merosidan yosh avlod tarbiyasida foydalanish orqali ularda ona vatanga, xalqimiz tarixi, tili, adabiyoti, madaniyati, urf – odatlari va an'alariga mehr – muhabbat tuyg'ularini shakllantirish, ularni qadrlash, asrab – avaylash va rivojlantirishga mas'ullik hissini tarbiyalash ta'lim tizimi oldidagi o'z dolzarbligini hech qachon yo'qotmaydigan vazifalardan sanaladi.

Birinchi Prezidentimiz I. Karimov o'zining “Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch” asarida shunday yozadi: “Birinchi navbatda milliy madaniyatimiz, xalq ma'naviy boyligining ildizlariga e'tibor berish zarur. Bu xazina asrlar davomida misqolab to'plangan, tarixning ne – ne sinovlaridan o'tgan. Insonlarni og'ir damlarida madad bo'lgan. Bizning vazifamiz shu xazinani ko'z qorachig'idek asrash va yanada boyitishdan iboratdir”³.

Albatta, bu vazifani amalga oshirish birinchi navbatda ta'lim muassasalari zimmasiga tushadi va bu yerda faoliyat yurituvchi pedagoglardan o'z ishlariga o'ta mas'uliyat bilan yondashishni talab qiladi.

O'zbek xalq musiqa merosi namunalarini ta'lim – tarbiya mazmuniga singdirish, shu orqali yoshlarning badiiy – estetik madaniyati va ma'naviy kamolotini shakllantirish borasida e'tiborga molik ishlar amalga oshirilayotgan va bu ishlar muayyan shart –

² Romanova .S.E. Qoraqalpoq milliy musiqiy an'analari asosida bo'lajak musiqa o'qituvchilarini ma'naviy tarbiyalashning pedagogic asoslari. Pedagogika fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan Aftoraferat. Toshkent 2005-yil. 3-bet.

³ I. Karimov. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent, Ma'naviyat, 2008 yil, 14 – bet

International Conference on Economics, Finance, Banking and Management

Hosted online from Paris, France

Website: econfseries.com

24th December, 2024

sharoitlarga bog‘liq holda davom ettirilayotgan bo‘lsa – da, ushbu qamrovi va ko‘lami hamda tarbiyaviy – ta‘sirchanlik imkoniyatlari beqiyos katta bo‘lgan bebaho xazinadan yosh avlod tarbiyasida yanada samarali foydalanishning zamonaviy talablarga mos yangicha yo‘l – yo‘riqlari, mezonlarini ishlab chiqish, takomillashtirish va amaliyotga tadbiiq etish bugungi kunning dolzarb vazifasidir. Shu masala O‘zbekiston Respublikasi o‘qituvchilarining 2001yil 28-29 iyunda Toshkent shahrida bo‘lib o‘tgan birinchi konferensiyasi tavsiyalarida alohida ta‘kidlanadi “Boshlang‘ich ta‘limda “Odobnoma”, “Ona-tili”, “O‘qish”, “Matemateka”, “Rus tili” (Ta‘lim o‘zbektilidan boshqa tillarda olib boriladigan maktablarda “O‘bek tili), darsliklarining yangi avlodini yaratishda ular mazmuniga milliy istiqlool g‘oyasini singdirish, “Tasviriy san‘at”, “Musiqqa madaniyati”, “Jismoniy tarbiya”, “Mehnat ta‘limi” mashg‘ulotlarini milliy istiqlool g‘oyasidan kelib chian holda tashkil etish”⁴

Qudratli tarbiyaviy – ta‘sirchanlikka ega bo‘lgan xalq musiqqa merosi namunalarini ta‘limning barcha bug‘inlarida yoshlar tarbiyasiga tadbiiq etish, xususan, ta‘lim tizimining eng muhim shakllantiruvchi bo‘g‘ini bo‘lgan umumta‘lim maktablari va qolaversa, maktabgacha ta‘lim muassasalarida tizimli yo‘lga qo‘yish, bu ishni dars va darsdan tashqari faoliyatlar uyg‘unligida olib borish lozim. Bu o‘rinda ta‘lim va tarbiyaning muvaffaqiyatini ta‘minlashda qanday omillarga tayanish o‘rinli bo‘ladi? Ushbu yo‘nalishdagi ilmiy izlanishlar va kuzatuvlarimiz umumta‘lim maktablari va maktabgacha ta‘lim muassasalaridagi musiqiy – estetik ta‘lim va tarbiyaviy faoliyatlarni tahlili quyidagicha pedagogik talab va mezonlar asosida ish tutish maqsadga muvofiq bo‘lishi to‘g‘risidagi xulosaga kelishimizga sabab bo‘ldi:

1. Umumta‘lim maktablarida o‘quvchi -yoshlarni xalq musiqqa merosi namunlari bilan maqsadli tanishtirish borish orqali ularda xalq musiqqa ijodiga qiziqish va muhabbat tuyg‘usini uyg‘otish, xalq qo‘shiqclarini kuylash, sevib o‘rganish bilan o‘zi mansub bo‘lgan xalqning madaniyatiga chuqur hurmat, iftixor tuyg‘ularini shakllantirish sinf, sinfdan tashqari va maktabdan tashqari musiqiy faoliyatlar uyg‘unligida olib borilishiga e‘tibor qaratish.

⁴ Abdurkarimova E. Xalq ta‘limi jurnali, 2001 yil, 5-son, 22-bet

International Conference on Economics, Finance, Banking and Management

Hosted online from Paris, France

Website: econfséries.com

24th December, 2024

2. Dars va darsdan tashqari (badiiy havaskorlik to‘garaklari, madaniy – ommaviy va bayram tadbirlari, konsert dasturlarini tayyorlash, ko‘rik tanlovlarga tayyorgarlik va qatnashish kabilarda) faoliyatda xalq musiqa merosi namunalariga keng o‘rin berish va ularni tanlashda tarbiyaviy ta’sirchanlik xususiyatlarini inobatga olish va muayyan pedagogik talab va mezonlarga amal qilish o‘rinli bo‘ladi. Bu o‘rinda :

- xalq musiqasiga mansub kuy – qo‘shiqlarni har bir sinf bo‘yicha o‘quv dasturi va darsliklariga kiritilgan hamda erkin repertuar tanlash imkoniyatidan kelib chiqib o‘rganiladigan namunalarni o‘quvchilar egallashi lozim bo‘lgan bilim va malakalar mazmuniga mosligiga e’tibor berish;

- asarlarni tanlashda o‘quvchilarning yoshi, musiqiy qiziqishi ijrochilik imkoniyatlarini hisobga olish;

- xalq musiqa merosiga mansub kuy – qo‘shiqlar o‘z mazmun va mohiyatiga ko‘ra o‘quvchilarni musiqiy dunyoqarashi va tafakkurini o‘stirishi, pirovard natijada ularda tom ma’nodagi musiqa madaniyatini shakllantirishga yo‘naltirilgan bo‘lishi;

- xalq musiqasi namunalarining hozirgi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan xalq urf – odatlari, bayramlari, marosimlari, turli mahalliy uslublarga tegishliligi, shuningdek, madaniy ma’rifiy tadbirlar, konsert dasturlariga kiritish imkoniyatlarini e’tiborga olgan holda ish tutish;

- asarlarni o‘rganishda ta’limning boshqa tarkibiy qismlarini: musiqa savodi, musiqa tarixi, musiqa asarlari tahlili, musiqiy ijodkorlikni o‘zlashtirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatish xususiyatiga qaratish ham pedagog jihatdan to‘g‘ri yondashuv hisoblanadi.

3. Xalq musiqa merosiga mansub namunalarni ta’lim – tarbiya jarayoniga tadbir etishda sinf dasturlariga kiritilgan va o‘rganiladigan mavzular bo‘yicha o‘quvchilarning nazariy bilim va amaliy ijrochilik ko‘nikma va malakalarini mustaxkamlash nuqtai- nazaridan yondashgan holda amalga oshirib borilishi lozim. Bunday ish tutish musiqa darslarining faoliyat turlari bo‘yicha mashg‘ulotlarni mazmunli hamda sifat va samaradorlik kasb etishiga olib keladi. Darsdan tashqari faoliyatda o‘quvchilarning qiziqishlariga ko‘ra erkin tanlov asosida o‘rganilgan kuy – qo‘shiqlar musiqiy ta’limning asosiy maqsad va vazifalariga mos bo‘lishi e’tiborda tutilishi zarur.

International Conference on Economics, Finance, Banking and Management

Hosted online from Paris, France

Website: econfseries.com

24th December, 2024

4. Dars va darsdan tashqari faoliyatda o'rganiladigan namunalari o'quvchilarni xalq musiqasining an'anaviy ijrochilik, ya'ni, mumtoz va maqom asarlari, mahalliy musiqiy uslublari, ularni o'ziga xos va mushtaraklik jihatlari haqida mustaqil va qo'shimcha ma'lumotlar olishlariga imkon yaratishi lozim.

5. Xalq musiqasi merosi namunalariga murojat qilganda ularni janri, ijroda cholg'ularning ishtiroki, raqs jo'rligida yoki ansambl (jamoaviy) shaklda ijro etilishi kabilar haqidagi ma'lumotlarga o'rin berish lozim. Chunki, bu jihatlari xalq musiqasining eng muhim xususiyatlarini aks ettiradi va o'quvchilarni umummusiqiy va musiqiy - nazariy bilim darajasini kengaytirishga xizmat qiladi.

6. Umumta'lim maktablarida faoliyat yurituvchi musiqasi o'qituvchilari o'quvchilarni xalq musiqasi merosiga mansub asarlar bilan tanishtirib borishda nazariy, amaliy ijrochilik, va uslubiy jihatdan muntazam ravishda o'z bilim va malakalarini muttasil oshirib borishi, ko'rgazmali va texnik vositalardan, ta'limning ilg'or pedagogik va innovatsion texnologiyalaridan o'rinli foydalanishlari o'quvchilarda musiqasi san'atiga, xususan, xalq musiqasini o'rganishga bo'lgan qiziqish va ehtiyojlarini oshirib borishiga ijobiy ta'sir etadi.

Xalq musiqasi merosi namunalari orqali o'quvchi yoshlarning musiqiy madaniyatini shakllantirishda qayd etilgan talab va mezonlar doirasida cheklanib qolmasdan bu yo'lda doimiy ravishda izlanish, yangi – yangi usullardan, tajribalardan foydalanish asosida ish tutish musiqiy ta'lim va tarbiyani zamonaviy talablar asosida, milliy negizda takomillashtirib borishda yangi ufqlar ochadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. I. Karimov. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent, Ma'naviyat, 2008 yil.
2. Romanova .S.E. Qoraqalpoq milliy musiqiy an'analari asosida bo'lajak musiqasi o'qituvchilarini ma'naviy tarbiyalashning pedagogic asoslari. Pedagogika fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan Aftoraferat. Toshkent 2005-yil. 3-bet.
3. Abdukarimova E. Xalq ta'limi jurnali, 2001 yil, 5-son, 22-bet.
4. Hamidov H. O'zbek an'anaviy qo'shiqchilik madaniyati tarixi. -T.: O'qituvchi, 1996y.
5. Abdukarimova E.I. Oliy Pedagogik ta'limda bo'lajak musiqasi o'qituvchilarini mumtoz musiqasi vositasida amaliy faoliyatga tayyorlash tizimini takomillashtirish. Xalq ta'limi. jurnal-T.: 2021. -№3, - B. 82-84.